

*Keserű Barna Arnold**

John Locke tulajdonelmélete a szellemi tulajdonjogok nézőpontjából

Ezzel az ünnepi tanulmánnyal szeretném hálámat kifejezni Lenkovics Barnabás professzor úrnak, hogy három évvel ezelőtt a témavezetése mellett kezdettem meg doktori tanulmányaimat a győri jogi karon, és az általa vezetett Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék részévé válhattam. Ebben az időszakban mind szakmailag, mind pedig emberileg sokat tanultam professzor úrtól, és a tudományos gondolkodásomat nagymértékben meghatározták az így szerzett inspiráló impulzusok. Isten éltesse sokáig professzor urat!

1. Bevezetés

Napjainkban a szellemi tulajdonjog az egyik legdinamikusabban fejlődő jogterület, ami a magánjog eszköztára révén lehetővé teszi óriási vagyonok felhalmozását, és kizárólagos vagyoni jogi – ezzel együtt pedig piaci, gazdasági – pozíciókat biztosít a jogosultak számára. Ez utóbbi jellemző akár a tulajdonra is vonatkozhatna, és pont ez a közös vonás az ünnepi tanulmányom alap gondolata. Vajon a puszta terminológiai rokonság¹ mellett a klasszikus tulajdon és a szellemi tulajdon milyen közös töről fakad? Mik azok a sajátosságok – és itt nem kizárólag, sőt, elsősorban nem is jogi jellemzőkre gondolok –, amelyek megalapozzák a szellemi tulajdoni magvát, és mik azok a különbségek, amelyek miatt e két jogterület elkülönül egymástól? Melyik több, a ha-

* Egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

¹ A szellemi tulajdon kifejezés a 19. század második felében vált elterjedtté. Az első ismert használata az amerikai judikatúrához köthető, az 1845-ös *Davoll v. Brown* ügyben bukkant fel első ízben a szellemi tulajdon terminus. Azt követően a tulajdont különböző jelzőkkel használták, úgymint művészeti, irodalmi vagy szellemi tulajdon. Lásd HUGHES, JUSTIN: Copyright and Incomplete Historiographies: of Piracy, Perpetration, and Thomas Jefferson. *Southern California Law Review*, Vol. 79., (2006), 1006.

sonlóság vagy a különbség? S az egyik primátusából következik-e a jogi szabályozás közelítése vagy szétválasztása?

A fenti kérdések megválaszolása nem pusztán l'art pour l'art jellegű tudományoskodás, hiszen a szellemi javak alapvetően határozzák meg mindennapjainkat, és életünk szinte minden pillanatában jelen vannak. Gazdasági jelentőségük pedig óriási, ami egy hosszú ideje tartó folyamat eredménye. Meszlény Artúr már egy évszázaddal ezelőtt is arra a nézetre jutott, hogy a gazdasági élet építőkövei nem a materiális tulajdonban testesülnek meg, hanem a vagyoni értékkel bíró jogokban.² Elég csak áttekinteni a legértékesebb védjegyek vagy szabadalmak évente frissülő listáját, ahol az élen szereplő, a százmilliárd eurós értéket is túlszárnyaló szellemi tulajdonjogok a materiális tulajdont messze meghaladó módon képezik egy-egy transznacionális vállalat vagyonelemeit. Ezek az összegek nagyságrendileg Magyarország két- vagy háromévi teljes költségvetését kiteszik. A világban fellelhető vagyonmennyiség jelentős része közvetlenül vagy közvetetten pedig ezekből a szellemi tulajdonjogokból fakad, amelyeket döntően a nagyvállalati szféra ural.

2. A tulajdon jelentősége

A magántulajdon a nyugati típusú társadalmi berendezkedések egyik legalapvetőbb intézménye. A tulajdonjog elismerése e nyugati demokráciákban általánosan elfogadott, és erkölcsi alapja a többség által legitimált, azonban a világon nem minden demokrácia óvja ugyanakkora erőfeszítésekkel a tulajdont. Például Indiában, a világ legnagyobb demokráciájában a tulajdonnak annyi korlátja van az üzleti életben, hogy az már alapvetően gyengíti meg a tulajdonjog védelmét. Ugyanakkor a tulajdonjog védelméből és elismeréséből sem fakad automatikusan a demokratikus berendezkedés. Példaként említhető Hongkong vagy Szingapúr, amelyek óvják ugyan a tulajdont, de egyéb területeken nem bírnak a klasszikus nyugati demokráciák ismertetőjegyeivel.³

A közgazdászok rendszerint hangsúlyozzák a tulajdonjog kiemelt szerepét a piacgazdaságok kiépítésében és fenntartásában, hiszen a tulajdonjogi szabályozás határozza meg azt, hogy mely javak állhatnak a legteljesebb emberi uralom alatt és hogy ennek az uralomnak hol húzódnak a határai, illetve milyen korlátokat kell eltűrnie. A piacgazdaság tulajdoni alapok nélkül nehezen képzelhető el, a tulajdon pedig igényli a jogrend védelmét, azaz nem pusztán tulajdonra, hanem tulajdonjogra van szükség. A szegény országok is felfedezték, hogy hatékony piacgazdaságot szinte lehetetlen fenntartani úgy, hogy nincsenek meg a megfelelő jogi eszközök a tulajdon létrejöttéhez, megvédéséhez.

² BÍRÓ GYÖRGY: Átruházó szerződések. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003. 2. sz. 18–19.

³ GREENSPAN, ALAN: *A zűrzavarok kora. Kalandozások az új világban*. Budapest, 2008, HVG Kiadó, 300.

hez és szerződéses úton való dinamizálásához, illetve annak kikényszeríthetőségéhez. A legnagyobb elszegényedések, éhínségek és társadalmi kataklizmák többnyire nem a külső természeti tényezőkkel állnak összefüggésben, hanem a polgárháborúkkal és a belső jogrend összeomlásával. Amikor a bukott államokban a jogrend meggyengül, majd összeroppan, a tulajdon jogi biztosítékai is szertefoszlanak, és a személyes boldogulás materiális alapjai is kívül rekednek a jog védőhálóján, ezáltal pedig rendkívül sérülékennyé válnak.⁴

Ugyanakkor a tulajdonközpontú társadalmi berendezkedés erős kritikai észrevételekkel is illelhető, amit szociológiai és filozófiai nézőpontból Erich Fromm írt le részletesen. Fromm szembeállította egymással a birtoklást és a létezést mint a dolog és emberközpontú szellemiség kettősségét, és a nyugatra egyre jellemzőbb birtoklásorientáltságot erőteljesen kritizálta. A fogyasztást a birtoklás egyik leggyakoribb formájának tartotta, aminek jellemzőit abban látta, hogy a birtoklás csökkenti az egyén félelmét, mert az elfogyasztott javakat már nem vehetik el tőle, másrészt folyamatosan még több fogyasztásra kényszerít, mert az egyszer már elfogyasztott javak többé nem elégítenek ki. A modern fogyasztót az „az vagyok, amit birtoklok és amit elfogyasztok” fordulattal írta le. A birtoklásnak mint egzisztenciális módnak az alapjait a magántulajdonból eredeztette. Míg egyesek a tulajdont a jólét és növekedés motorjának tartják,⁵ addig Fromm azt olyan teljes jogi hatalomnak tekintette, ami lehetővé teszi, hogy a birtoklás jegyében csakis a szerzés és a szerzett javak megtartása számítson. Ebben a megközelítésben a tulajdon a vágy és kapzsiság forrása, ami látszólag élő kapcsolatot teremt az alany és a dolog között, de valójában ez nincs így, sőt a birtoklás az embert is eldologiasítja, mert a dolog is birtokolja az embert, hiszen lelki épsége a dolgok birtoklásától függ. Ez pedig holt és terméketlen kapcsolatot eredményez.⁶

A következő fejezetben a tulajdont pozitív jelenségként értelmező John Locke elmélete alapján mutatom be, és vázlatosan feltárom azokat a kapcsolódási pontokat, amelyek a szellemi tulajdon tulajdoni jellegű gyökereit megalapozhatják.

⁴ SAMUELSON, PAUL A. – NORDHAUS, WILLIAM D.: *Közgazdaságtan*. Budapest, 2012, Akadémiai Kiadó, 31.

⁵ GREENSPAN: *i. m.* 298.

⁶ FROMM, ERICH: *To have or to be?* London – New York, 2008, Continuum, 22–23., 63–64.

3. A tulajdon/szellemi tulajdon dichotómia John Locke elméletének tükrében

A tulajdon jelentősége – filozófiai és gazdasági szempontból is – messze túlmutat a jog által absztrahált kategóriákon, és ezt már évszázadokkal ezelőtt felismerték:

„...»A szabadság és tulajdon« a legtöbb szerzőnél szinonimaként szerepelt, ugyanazt jelentette, sőt, miután számos nagy gondolkodó csak a szabad életet ismerte el emberi életnek, a szabad életet pedig minden ember legfőbb céljával, az emberi boldogsággal azonosította, így gyakran a tulajdon fogalmát is mint az élet, a szabadság és a boldogság szinonimáját használta. Így például John Locke: »A tulajdon közös neve az életnek, a szabadságnak és a vagyonnak.«⁷

Hasonlóképpen gondolkodott Diderot, Smith, Kölcsey és Deák is, akik az egyéni szabadságot, az államtól való függetlenséget és az államhatalom korlátozását is mind a tulajdon által látták biztosítottnak.⁸ Napjaink jogirodalmában sokan úgy vélik, hogy a tulajdon nyújtotta szabadsággal élesen szembeállítható a szellemi tulajdon, ami az emberi szabadság korlátját képezi. Így például az erős védelmet biztosító szerzői jog vagy a szabadalom korlátok közé szorítja az ember szólásszabadságát vagy alkotó tevékenységét.⁹ E kettősség feloldásához a magántulajdon filozófiai alapjait és az ember értékteremtő munkájával való összefüggését kell alaposabban megvizsgálni.

Közgazdasági szempontból különösen érdekes, hogy a legértékesebb gazdasági erőforrás, az emberi munkaerő nem válhat áruvá és nem bocsátható magántulajdonba. Amióta a rabszolgaság megszűnt, azóta az emberi munkaerő nem kezelhető úgy, mint bármely más tőkeeszköz. Ez a fajta ökonómiai megközelítés az újkor szüleménye, azelőtt ugyanis a munka az egyéni szükségletek kielégítésének eszköze volt. A technikai fejlődés és a termelékenység fokozódása révén vált lehetővé az, hogy a munkával előállított eredményt felhalmozzák, majd azt befektetésként a gazdaság körforgásába integrálják. A munkamegosztás, a termékfelesleg és az árucseré folytán társadalmi szintre emelkedett termelési folyamatokban szükségessé vált az idegen munka igénybevétele, amivel a munkaerő a haszonszerzés egyik legfontosabb forrásává vált. A munka hozadékának tulajdoni megoszlása és redisztribúciós terhei azóta feloldhatatlannak tűnő politikai és ideológiai konfliktusok forrásait képezik. Figyelemmel arra, hogy az emberi munka elválaszthatatlan a munkavégző személyétől, hiszen a munka eredményességét, minőségét és mennyiségét alapvetően meghatározza a munkavégző fizikai ereje, szellemi teljesítőképessége, szaktudása és szorgalma, azt mondhatjuk, hogy a munka individuá-

⁷ LENKOVICS BARNABÁS: *A fenntartható tulajdoni alapokról*. Budapest, 2009, Civil Akadémia Alapítvány, 8.

⁸ Uo. 8–9.

⁹ EPSTEIN, RICHARD A.: *Liberty versus Property? Cracks in the Foundations of Copyright Law*. Chicago, 2004, The Law School of The University of Chicago, 3.

lis jellegű, egyénhez kötött és egyénenként változó is. Minthogy a munkaerő ilyen mértékig személyhez fűződik, az nem is válhat a modern jogrendszerekben a tulajdon tárgyává, ezzel együtt pedig áruvá, hanem pusztán „bérbe adható”, a munkaerő használatáért a munkaadó bért fizet.¹⁰

Ha a munkáét nem is, de a munkával elérhető produktumok tulajdonszerű védelmét a jog biztosítja és elismeri. E védelem két alapvető jogintézménye a tulajdon és a szellemi tulajdon. Amíg azonban a klasszikus tulajdon nem pusztán az ember értékteremtő munkája révén előállított javakat védi, hanem mindent, amit az ember a környezetéből a maga számára elsajátított,¹¹ a szellemi tulajdon már kifejezetten az emberi kreativitás és alkotókészség eredményeit hivatott védeni, azaz csak azt, ami mögött – kisebb vagy nagyobb mérvű – emberi munka és alkotó tevékenység húzódik meg.¹²

A szellemi tulajdon valójában ennek az emberi munkának, alkotó tevékenységnek vagy a tehetségnek a „tulajdonná tétele”, ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ez az alkotó munka nagyon sok esetben pénz- és időbeli ráfordítást is igényel, így ezek a materiális és immateriális elemek is beépülnek a tulajdonba.

A már idézett John Locke tulajdonelméletét érdemes e helyütt részletesen megvizsgálni, és a hagyományos tulajdon, illetve szellemi tulajdon kontextusában értelmezni. A locke-i tézis szerint a földi javak Istentől származnak, amelyek az emberi közösséget együttesen illetik meg. Ebben a természeti állapotban azonban ezek a javak nem használhatók és nem is élvezhetők. Szükséges ugyanis, hogy az egyének e természeti javakat saját magántulajdonuk alá hajtsák, amit úgy tehetnek meg, hogy a saját munkájuk hozzáadásával értékkel ruházzák fel azokat. A locke-i természeti állapotban a természeti javak bőségesen rendelkezésre állnak ahhoz, hogy mindenkinek lehetősége legyen saját maga számára a szükséges mennyiséget megmunkálni és elsajátítani anélkül, hogy ezzel más tulajdonát megsértené.¹³ A termőföld tekintetében Locke még azt is kiemeli, hogy a tulajdon létesítése nemhogy csökkentené

¹⁰ LENKOVICS BARNABÁS: *Ember és tulajdon*. Budapest–Pécs, 2013, Dialóg Campus, 344–345.

¹¹ Ebben a vonatkozásban történetileg először a közösségi tulajdon jelent meg, amikor az ősközösségek tagjai saját maguk számára kisajátították a természeti javakat, és a „miénk”-nek nevezték azt, majd később az ősközösség felbomlásával felváltotta ezt az „enyém”, amikor is az ember saját maga számára kezdte el felhalmozni a javakat, és létrehozta a magántulajdon koncepcióját.

¹² MERGES, ROBERT P.: *Justifying Intellectual Property*. Cambridge–London, 2011, Harvard University Press, 293. Erre utal a „szellemi” kifejezés, amely szükségszerűen emberivé teszi ezeket az alkotásokat, valamiféle erkölcsi kapcsolatot teremt az alkotó személy és az alkotása között. A szellemi tulajdonra vonatkozó elméletek többségében fellelhető e személyi kötődés hangsúlyozása és honorálása, ami a tételes jogban az alkotó személy elidegeníthetetlen személyhez fűződő jogainak védelmében ölt testet. Az 1959-es Ptk. és a jelenleg hatályos Ptk. szerkezetileg is kifejezi ezt a személyi kötődést azzal, hogy a szellemi alkotásokra vonatkozó csekélyke szabályanyagot a személyiségvédelem után helyezte el.

¹³ HUGHES, JUSTIN: *The Philosophy of Intellectual Property*. *Georgetown Law Journal*, Vol. 77., (1988), 297–298.; KÓHIDI ÁKOS: *A polgári jogi felelősség digitális határai Európában*. PhD-értékezés (Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola). Győr, 2012, 31.

a javak mennyiségét, hanem éppen hogy hozzájárul az emberiség közös készleteinek a gyarapításához, hiszen a megművelt föld sokkal többet ér, mint a parlagon hagyott.¹⁴ Ez azonban ahhoz a paradoxonhoz vezet, hogy ha az újonnan létrejövő javak a munkát végző személy magántulajdonában maradnak, akkor nem növelik a közös készleteket. Ha pedig ezek a megtermelt jószágok szabadon elsajátíthatók lennének, egy pillanat alatt szertefoszlaná a munkavégzés és tulajdonszerzés iránti motiváció és érdekeltség. Ezt az ellentétet az allokáció és redistribúció képes feloldani oly formában, hogy a munka eredményeként előálló többletértéket pénz formájában kell hozzáadni a közös készletekhez, ami nem más, mint a közteherviselés alapja. A locke-i tulajdonelmélet további jellemzője a pazarlás tilalma. A természeti törvények megsértésének tartotta azt, hogy ha az emberiség javát előmozdító, potenciálisan a közös készleteket gyarapító jószágokat az ember hagyja elpusztulni azt követően, hogy munkájával azt tulajdonává avatta. Ez nem csak a javak pazarlása, de a befektetett munkáé és energiáé is.¹⁵

Többen alkalmazhatónak vélik a locke-i tulajdonelméletet a szellemi alkotások filozófiai igazolására is, sőt, talán még jobban is, mint a dologi tulajdon esetében. Eszerint egyrészt a szellemi javak alapját képező eszmék, ötletek létrejöttéhez is szükséges az emberi munka, másrészt az ötletek születése és használata is egyfajta közös javakból történő elsajátítás útján történik, amely elsajátítás azonban nem csökkenti a közjavak értékét, harmadrészt pedig az ötletekből fogant tulajdon nem pazarolható el oly módon, mint a fizikai tulajdon.¹⁶ Már csak azért sem ördögtől való az elmélet e kontextusban történő alkalmazása, mert maga Locke is használta a tulajdon fogalmát a szerzői jog kapcsán, noha közvetlen utalást sosem tett a szellemi javak és a tulajdonelmélete közötti kapcsolatra. Edward Clarke parlamenti képviselőnek írt 1694-es memorandumában az 1557-ben létrehozott Stationer's Company kiadói monopóliumával kapcsolatban úgy érvelt, hogy a monopólium rendszeres megújítása helyett (a legutolsó engedély éppen akkor, 1694-ben járt le) „ésszerű lenne a *tulajdonukat* a szerző halálát vagy a könyv első kiadását követő évek száma szerint korlátozni, például ötven vagy hetven évben”.¹⁷ A memorandumot ugyanakkor sokan és sokféleképpen értelmezték, a szóhasználatból és szöveggörnyezetből nem mindenütt egyértelmű, hogy Locke a szerzői jogot

¹⁴ „To which let me add, that he who appropriates land to himself by his labour, does not lessen, but increase the common stock of mankind: for the provisions serving to the support of human life, produced by one acre of inclosed and cultivated land, are (to speak much within compass) ten times more than those which are yielded by an acre of land of an equal richness lying waste in common.” LOCKE, JOHN: *Second Treatise of Government*. 1690, Sect. 37. https://www.gutenberg.org/files/7370/7370-h/7370-h.htm#CHAPTER_V, 2015.05.08.

¹⁵ HUGHES: *i. m.* (1988), 8.

¹⁶ Uo. 9.

¹⁷ HUGHES: *i. m.* (2006), 1012. Ezzel Locke a modern szerzői jogok által alkalmazott védelmi idő előfutára volt.

milyen mértékben tekinthette tulajdonnak vagy inkább más jellegű monopol jognak.¹⁸

3.1. A munkaalapú szellemi tulajdon

Locke tulajdonelméletének nézőpontjából a szellemi javak létrejötte nem pusztán az ölünkbe hullott szerencse vagy véletlen gondolat eredménye, nem egy semmiből jött „Euréka” élmény folyamánya, hanem idő, energia és pénz befektetésének hozadéka. A legtöbb esetben ez valóban helytálló tézis, különösen, ahogy Locke korától haladunk napjainkig, amikor is a magányos és ismeretlen feltalálók száma meglehetősen kevés azokhoz a nagyipari szereplők vagy kutatóintézetek számához képest, amelyek ténylegesen rendelkeznek akkora pénzügyi, technikai és humán kapacitással, hogy szabadalmazható találmányokat nagy számban állítsanak elő. E munkaalapú tulajdonelmélet alapozza meg a szellemi tulajdonjogok mögött húzódó teóriák egy csoportját. A munkával való összefüggése miatt a természetjogi elmélet, a jutalmazási elmélet és az ösztönzési elmélet érdemel e helyütt említést.

A természetjogi elmélet locke-i eredete, hogy az ember a természeti állapotban meglévő javakat dolgozza fel és teszi saját tulajdonává, ez pedig a természetjogból fakadóvá teszi a tulajdont. A természetjogi alapon nyugvó megközelítés alapján a szellemi tulajdon nem volt eltérő a hagyományos testi tulajdontól, sőt, egyes gondolkodók szerint az ember saját ötletei képezik a legszentebb tulajdonát, szemben a fizikai világban jelenlévő tulajdonnal. Ezt jól tükrözték Stanislas de Bouffler szavai, amikor 1790-ben a francia Nemzetgyűlés előtt bemutatta a szabadalmi törvény tervezetét: „[...] A találmány és a művészetek forrása egyben a tulajdon forrása is: az az elsődleges tulajdon, míg minden egyéb pusztán hagyományos tulajdon [...]”.¹⁹ Brit közgazdászok is hasonló nézeteket vallottak, így például Henry Dunning Macleod a következőket írta:

„[...] az emberek elkezdtek felismerni, hogy vannak gondolataik, és ezek a gondolatok fejlődhetnek is. Az ötletek révén nyújtott szolgáltatásoknak kezdett értékük lenni, és pénzben kifejezhetővé váltak. [...] Így felismerték, hogy az embernek joga van az ötletei tulajdonához. A jogot, amely tulajdont biztosít az ember saját ötletei számára, szerzői jognak vagy szabadalmi jognak nevezik. [...] Ezért az ötletek sokkal fennköltebb formái a tulajdonnak, mint a materiális vagyon.”²⁰

¹⁸ HUGHES, JUSTIN: *Locke's 1694 Memorandum (and more incomplete copyright historiographies)*. New York, 2006, Benjamin N. Cardozo School of Law, 1–8. <http://ssrn.com/abstract=936353>, 2015.05.24.

¹⁹ HUGHES: *i. m.* (1988), 11.

²⁰ MACLEOD, HENRY DUNNING: *The Elements of Political Economy*. London, 1858, Longman, Brown, Green, Longmans and Roberts, 180–181. <https://ia802607.us.archive.org/5/items/elementspolitic00maclgoog/elementspolitic00maclgoog.pdf>, 2015.05.17.

J. R. McCulloch is hasonlóan vélekedett a szellemi alkotásokon fennálló tulajdonjog fontosságáról: „A tulajdon valamennyi formája közül, amelyet ember birtokolhat, a szellemi munkájának gyümölcse a leginkább sajátja.”²¹

A tulajdon – legyen szó materiálisról vagy immateriálisról – sok szerző szerint a kizárólagos hatalomban ölt testet, azonban míg a dologi tulajdon esetén a tulajdonosi részjogosítványok, a tulajdonszerzés módjai vagy a tulajdonnal való felhagyás szabályai régen kikristályosodtak, addig az intellektuális javak esetén ezek alig vagy egyáltalán nem alkalmazhatók. Különösen amiatt, hogy amíg a szellemi termék a megalkotója fejében létezik, addig valóban az érintett személy kizárólagos hatalmán múlik, hogy mihez kezd vele (ám addig a jogrend számára is érzékelhetetlen marad), azonban azt követően, hogy azt másokkal megosztja, szertefoszlik a kizárólagos uralma amiatt, hogy mások is az ötlet birtokába jutnak, és azt soha nem is lehet úgy visszaszerezni és visszakövetelni, mint valamely ellopott testi tárgyat.²² Ezt a sajátosságot a német Schäffle úgy fogalmazta meg, hogy a szellemi tulajdon nem egy dolgon vagy egy ötleten fennálló kizárólagos uralom, hanem sokkal inkább a piac irányítása oly dolgok által, amelyekben maga az ötlet megtestesül.²³ A természetjogi irányzatok csak abban az esetben igazolják a szellemi alkotások tulajdoni jellegét, ha elfogadjuk azt, hogy maga a tulajdon is a természetjogból származik, nem pedig pusztán társadalmi és szociális jogintézmény, amelynek funkciója az emberi jólét előmozdítása.

A jutalmazási elmélet morális alapja, hogy az alkotó személy a társadalmilag hasznos munkájáért és felmerült költségeiért utólag részesüljön valamilyen jutalomban, ami az alkotó tevékenység ellenében biztosított kizárólagos jogokban testesül meg. Ezt a megközelítést elsősorban azok tartották elfogadhatónak, és elsősorban igazságosnak, akik elvetették a természetjogi megalapozottságú tulajdoni elméletet, ám ugyanúgy a munkát tekintették kiindulópontjuknak.²⁴ A jutalmazási teória egyaránt igazolhatja a szabadalmak és a szerzői művek jogi védelmét, a szabadalmak esetében ez azonban további je-

²¹ MCCULLOCH, J. R.: *A Dictionary, Practical, Theoretical, and Historical of Commerce and Commercial Navigation*. London, 1835, Longman, Rees, Orme, Brown, Green and Longman, 139. <https://ia902606.us.archive.org/26/items/dictionarypracti00mccu/dictionarypracti00mccu.pdf>, 2015.05.17.

²² A munka elismerése mellett a természetjogi elmélet másik pillére a lopás elítélése. E szerint a lopás az ősidőktől kezdve bűn, és az értékes szellemi javainkat éppúgy ellophatják, mint fizikai tulajdonunkat, ezért ezeket az alkotásokat is a tulajdon egyik formájának kell tekinteni és annak megfelelő védelemben részesíteni. Lásd STERLING, J. A. L.: *World Copyright Law*. London, 2003, Sweet & Maxwell, 62.

²³ MACHLUP, FRITZ – PENROSE, EDITH: The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10., Issue 1. (1950), 12.

²⁴ A jutalmazási elmélet híve volt Goethe, aki a feltalálót a nemzet tanítójának tartotta. Az elmélet ugyanakkor hordoz magában egy olyan logikai ellentmondást – mutat rá Machlup és Penrose –, miszerint egy alkotásnak az emberiség számára való fontossága és a belőle származó haszon között nincs összefüggés. A jutalmazási elmélet kritikussai mind igazságtalanságot láttak abban, hogy adott esetben óriási jutalmat kaphat az is, aki egyébként semmi fontosat nem alkotott, csupán eladhatót. Annak megítélése pedig, hogy mi az, ami társadalmilag fontos, és mi az, ami nem, szinte lehetetlen, és mindenképpen önkényhez és visszaélésekhez vezetne. Lásd MACHLUP-PENROSE: *í. m.* 17–21.

lentéstartalommal is kiegészül, amit lehetőségeknek nevezhetünk (az angol terminológiában a *prospects* kifejezés használatos). A szabadalom ugyanis lehetőséget biztosít arra, hogy a jogosult a találmányt továbbfejlessze, értéke-sebbé tegye és piaci körülmények között hasznosítsa.²⁵ Azaz a jogi védelem további kapukat nyit meg, és ez a valódi jutalom. A szabadalom jelentősége így abban áll, hogy megjutalmazza a feltalálót, és tulajdonjogokat biztosít a találmányban rejlő lehetőségek védelme érdekében.²⁶ A jutalmazási elméletet és különösen az oltalomszerzést követő lehetőségek által igazolt szellemi tulajdonfilozófiákat nevezzük *ex post* elméleteknek, szemben az oltalom keletkezését megelőző viszonyokat vizsgáló és a szellemi tulajdont ezek által igazolt *ex ante* érvrendszerekkel, amelyek körébe elsősorban a klasszikus ösztönzési elmélet sorolható.²⁷

Az ösztönzési elmélet lényege, hogy a szellemi tulajdonjogok által biztosított kizárólagosság biztosításával ösztönözzön mindenkit arra, hogy munkájával a tudományt és a művészeteket támogassa.²⁸ Ugyanis a várható jutalom nagymértékben képes fokozni az alkotókészséget, és végső soron a közjót szolgálja, ha a tehetséges szerzők és feltalálók a munkájukért járó jutalom ellenében a tudományt és művészetet előmozdítják. Kiválóan érzékeltette az ösztönzési elmélet lényegét Abraham Lincoln, aki szerint „a szabadalmi rendszer a tehetőség tüzéhez az érdek olaját adta”. Az ösztönzési elméletben öltének testet leginkább azok a közgazdasági megfontolások, amelyek következtében a hagyományos dolgok tulajdonjoga mellett a testetlen alkotások tulajdonjogi védelmére is szükség van ahhoz, hogy a közjó ne szenvedjen kárt.²⁹

²⁵ A lehetőségek által igazolt jogi oltalom hátránya, hogy egyéniesítésre itt sincs lehetőség. Aligha lehet előre megjósolni, hogy egy találmányban milyen lehetőségek rejlenek (mivel ez egyrészt óriási pluszterhet róna a szabadalmi hivatalokra, másrészt sok esetben időben is jóval később jelentkezik a találmány „hasznossága”), így azonban nem lehet személyre szabott jogi oltalmat biztosítani. Ez pedig a jutalmazási elméletnek a lényegét, a jutalmazás igazságosságát ássa alá, hiszen a jogrendszer kénytelen lesz egyenlőnek tekinteni minden feltalálói munkát, találmányt és benne rejlő lehetőséget, holott óriási különbségek vannak közöttük.

²⁶ SMITH, HENRY E.: Intellectual Property as Property: Delineating Entitlements in Information. *Yale Law Journal*, Vol. 116., Issue 8. (2007), 1815.

²⁷ LEMLEY, MARK A.: *Ex Ante Versus Ex Post Justifications for Intellectual Property*. Berkeley, 2003, University of California–Berkeley, 1–3.

²⁸ Jól tükrözi ezt a megközelítést az USA alkotmánya, amelynek I. cikk 8. bekezdésének 8. pontja szerint a Kongresszus felhatalmazást kap arra, hogy a tudomány és a hasznos művészetek haladásának támogatását szabályozza azzal, hogy a szerzők és a feltalálók számára az írásműveikre és felfedezéseikre vonatkozó kizárólagos jogot biztosít egy meghatározott ideig. (The Congress shall have Power to promote the Progress of Science and useful Arts, by securing for limited Times to Authors and Inventors the exclusive Right to their respective Writings and Discoveries. The Constitution of the United States, Art. I. Section 8., 8. point.)

²⁹ JOYCE, CRAIG – PATRY, WILLIAM – LEAFFER, MARSHALL – JÁSZI PÉTER: *Copyright Law*. New York, 1994, Matthew Bender, 18. Ugyanakkor többen vitatják, hogy valóban szükség van-e akár tulajdoni jellegű védelemre, akár más privilégiumra ahhoz, hogy az alkotókészség kibontakozzon: „a találmányok magvai ott vannak a levegőben, arra várva, hogy a megfelelő feltételek fennállása esetén kicsirázhassanak, és nincsen szükség semmiféle jogalkotói közrehatásra ahhoz, hogy a megfelelő évszakban a nő-

3.2. Immateriális elemek a közös készletekben

A locke-i tulajdonelmélet második fontos eleme, hogy a javakat – legyenek azok akár testiek, akár testetlenek – a közös készletekből (*common*) sajátítjuk el, ahol még minden természeti állapotban van. Figyelembe véve azt a különbséget, hogy a testi dolgokkal szemben a szellemi javaknak nincs fizikai korlátjuk, azaz akárhányan használhatják azokat anélkül, hogy mennyisége csökkenne vagy elhasználódna, és a mindenütt jelenlévősége – másképpen ubikvitása – következtében kizárni sem lehet a más általi használatot úgy, ahogy a tárgyak esetében, azt mondhatjuk, hogy a szellemi tulajdon esetében e közös jelleg még inkább igazolható, mint a hagyományos tulajdon esetében. Ma már tudjuk, hogy a természeti javak korántsem végtelenek, mint ahogyan azt Locke gondolta, de a szellemi javak kimeríthetetlenek, a közös készletek nem csappannak meg a használatuk révén, sőt, a használatukkal újabb és újabb ötletek születnek, amik bővítik a tudáskincset.³⁰ A közös készletekre vonatkozó tézis másik aspektusa is kiválóan alkalmazható a szellemi alkotásokra, miszerint e javaknak van egy olyan köre, amely sosem kerülhet magántulajdonba, vagy nem állhat fent rajta semmiféle privilégium vagy monopólium, azaz szükségképpen az emberiség közös tudását és kulturális hagyatékát gyarapítják.³¹ Locke filozófiájában az ember csak annyit sajátít el a maga számára, amennyit képes a munkája által magáévá tenni, és a többieknek is marad erre lehetőségük, mert bőségesen rendelkezésre állnak a természeti javak. Mára bebizonyosodott, hogy az emberi birtoklási vágy ezt jócskán felülírja, de a szellemi javak körében ez az elgondolás elfogadható, hiszen egy folyamatosan bővülő és kimeríthetetlen szellemi kincsestárból alkotó tevékenysége útján mindenki kiveheti a saját részét anélkül, hogy ezzel másoknak ártana.

3.3. A szellemi tulajdon pazarlása

Locke elméletében a tulajdon pazarlása a természeti törvények ellen vétett bűn. A szellemi alkotásoknál ez kevésbé jön számításba az alábbiak miatt. A

vekedésük biztosított legyen⁹. Idézi MACHLUP–PENROSE: *i. m.* 22. Ha a szabadalmi jog hiánya nem szüntetné is meg az alkotószenvédélyből fakadó feltalálói tevékenységet, nemzetközi kimutatások szerint mintegy 25–30%-kal kevesebb találmány születne meg, ami kétségtelenül hátráltatná a társadalmi haladást. FICSOR MIHÁLY: Magyarország csatlakozása az Európai Szabadalmi Egyezményhez. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2002, 4. sz. (o. n.). <http://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200208/magyarorszag.htm>, 2015.05.24.

³⁰ Ez a fokozódó tudásteremtés az a legfőbb hozzáadott érték, amit Locke a tárgyi tulajdon esetén megkövetelt, és egyben alátámasztja a fentebb leírt ex post jutalmazási elméletet is.

³¹ HUGHES: *i. m.* (1988), 18–19.

szellemi tulajdonra jellemző nyilvánosság sok tekintetben megjelenik (pl. a szabadalmi jogban a feltárási kötelezettségben, vagy 1976-ig az USA-ban a szerzői jogi védelemhez is szükség volt a mű nyilvánosságra hozatalára), ugyanakkor magát a tudást nem szükséges megosztani ahhoz, hogy annak önmagában vett értéke legyen, hiszen a megalkotással már az alkotója javát szolgálja. Ha ebből más is részesedik, azaz fogyasztják e javakat, akkor egyéni értéke mellett társadalmi értéket is nyer a szellemi termék. Ha pedig az alkotó a társadalommal megosztja alkotását, és cserébe jogi oltalmat kap, az egyes oltalmaknál fellelhető hasznosítási és használati kötelezettségek, majd az oltalom lejártával a közkinccsé válás biztosítja azt, hogy össztársadalmi szinten se maradhasson kihasználatlan egy alkotás.³²

4. Divergencia a szellemi tulajdonban

Locke tulajdoni koncepciója első pillantásra elfogadhatónak tűnik, és a szellemi alkotások tulajdoni védelmének filozófiai alapot szolgáltat, ugyanakkor az alkalmazása nem teljesen problémamentes. A tulajdoni koncepciót a személyi oldal háttérbe szorulása miatt erőteljes kritika érte, elsősorban a német jogtudomány részéről. Locke kiindulópontja akár alkalmas lehetne a személyiségi elméletek megalapozására is, hiszen munkája révén az ember saját maga individuumát, saját személyiségjegyeit örökíti át az alkotásába, így valójában a létrehozott alkotásban megszemélyesíti önmagát. Locke azonban nem ezt az utat választotta, nem az alkotót, hanem a természeti állapotból származó tulajdont állította a középpontba.

További nehézsége a locke-i elmélet szellemi tulajdonjogi alkalmazhatóságának, hogy megalapozottnak tűnik akkor, amikor a szellemi tulajdonról generálisan beszélünk, ugyanakkor, ha mélyebbre ásunk az egyes oltalmak között, láthatóvá válik, hogy korántsem homogén a szellemi tulajdon rendszere. Az alkotó és alkotás közötti viszony többféle lehet, mint a tulajdonos és tulajdon közötti reláció, és ez az eltérő jogi szabályozásban is testet ölt.

A szellemi tulajdonon belül négyféle paradigmát különböztetünk meg. A szabadalmi paradigma a szellemi tulajdon egyik, ha nem a legfőbb zászlóshajója, amely lehetővé teszi funkcionális, technikai jellegű termékek vagy eljárások oltalmát. Jellemzőit tekintve ugyanide sorolandó a használati mintaoltalom is. A technikai és személytelen jelleg miatt gyakoriak a párhuzamosan létrehozott találmányok, hiszen egy műszaki megoldás kevésbé a feltaláló személyiségéből, mintsem a technika állásából, az emberiség által felhalmozott tudásból és annak továbbfejlesztéséből fakad. A technikatörténet számos olyan esetet ismer, amikor korszakos találmányokat egymástól függetlenül alkottak meg feltalálók, és a gyorsaság döntötte el, melyikük szerezhette sza-

³² Uo. 27.

badalmi oltalmat. Minden személyiség védett, és a jog szempontjából mindegyik ugyanannyit ér, de azáltal, hogy a szabadalom nem a személyiségjegyeket és az alkotó személy alkotó szellemét védi, hanem a technikai eredményt, a párhuzamosan fejlesztett találmányok rangsorolását a gyorsaság határozza meg, ami az elsőbbségi nap meghatározására vonatkozó szabályokban jelenik meg.³³ Sok szerző úgy írja le a szellemi tulajdonjogokat, mint monopoljogokat, és nem pusztán abban az értelemben, mint amelyben kizárólagosságot jelent az oltalom tárgya felett (hasonlóan a tulajdonhoz), hanem abban az értelemben is monopoljogként tételezik, hogy a jogosultját megvédi a piaci versenytől, és így piaci monopoliumot biztosít számára az adott szellemi alkotáson. Ez a megközelítés azonban túlzottan általánosító, és csak a műszaki alkotások oltalma esetén, különösképpen a szabadalmakkal összefüggésben igazolható, hiszen a szabadalom valóban monopolhelyzetet biztosít a találmányra nézve, feltételezve persze azt, hogy a versenytársak a szabadalom bitorlása nélkül nem tudnak közgazdasági értelemben helyettesítő árut vagy szolgáltatást nyújtani, azaz nem kerülhető meg a szabadalom a rosszul megválasztott oltalmi kör miatt.³⁴

Ehhez képest a szerzői jogi paradigma nem a gondolatok gyakorlati megvalósíthatóságát, hanem az egyéni-eredeti jellegű kifejezéseket védi, amelyek nem funkcionalitásukon keresztül érvényesülnek, hanem az expresszív-kommunikatív felhasználáson keresztül elégitenek ki társadalmi igényeket.³⁵ A szerzői jogban a legerőteljesebb az alkotó és alkotás kapcsolata, hiszen a szerzői mű fogalmi eleme, hogy a szerző egyéniségének hordozója legyen, a szerző egyéniségéből fakadjon, és ezáltal nyerje el egyedi jellegét. A szerzői jog nem biztosít olyan monopolhelyzetet, mint amelyre a szabadalom képes, hiszen a szerzői jog csupán egy adott művet, a gondolati tartalom adott formában történő kifejeződését védi, de a mögötte meghúzódó elvet, ötletet vagy eljárást nem. Így pedig nem akadályozhat meg senkit sem abban, hogy saját alkotó tevékenysége révén – hiszen itt az alkotó személyek elismerése sokkal hangsúlyosabb, mint a piaci monopolium biztosítása – létrehozzon olyan műveket, amelyek a korábbiak versenytársaiként tűnnek fel a piacon. Tényleges gazdasági erőfölséghöz persze vezethetnek e jogok is, ahogy történt az a Microsoft operációs rendszere, a Windows esetében is, ez azonban nem a szerzői jog jogi jellegéből és közgazdasági funkciójából ered.³⁶

³³ BOBROVSZKY JENŐ: *Az enyém, a tied és a miénk a szellemi tulajdonban. Áttekintés a közkinccs és a szellemi magántulajdon egyes összefüggéseiről az Internet tükrében.* Budapest, 2008, 14., <http://mie.org.hu/>, 2015.03.06.

³⁴ KITCH, EDMUND W.: Elementary and Persistent Errors in the Economic Analysis of Intellectual Property. *Vanderbilt Law Review*, Vol. 53., Issue 6. 1729–1730.

³⁵ BOBROVSZKY: *i. m.* 14.

³⁶ KITCH: *i. m.* 1731. United States of America v. Microsoft Corporation, 87 F. Supp 2d 30 (2000), U. S. District Court, District of Columbia. <http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/87/30/2307082/>, 2015.03.06., United States of America v. Microsoft Corporation, 253 F.3d 34 (2001), U. S. Court of Appeals for the District of Columbia District. <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/253/34/576095/>, 2015.03.06.

A védjegyparadigma jellemzője, hogy meghatározott árukon vagy szolgáltatásokon szereplő, megkülönböztetésre alkalmas megjelöléseket véd, amely a fogyasztók számára elsősorban eredet- és minőségbiztosító eszközként szolgál. Védjegyek esetében a személyiségi elem meg sem jelenik, a védjegyoltalom szempontjából az alkotó személy irreleváns.³⁷ Ebből kifolyólag a védjegyoltalom körében nem is beszélhetünk személyhez fűződő jogokról, így azt mondhatjuk, hogy a védjegy pusztán vagyoni jellegű. A szabadalmakkal ellentétben a védjegyoltalom (illetve tágabban véve a vállalat- és árujelzők) célja nem az, hogy monopóliumot biztosítsanak a jogosultak számára, hanem hogy használatukkal saját magukat és az általuk kínált árut vagy szolgáltatást megkülönböztessék a többi piaci szereplőtől és azok áruitól, illetve szolgáltatásaitól. Azaz éppen hogy nem versenykorlátozó monopóliumot eredményeznek, hanem a verseny feltételeit teremtik meg.³⁸ Az Európai Bíróság nagyon találóan fogalmazta meg a II. Hag ügyben a védjegyek piaci fontosságát, miszerint a védjegyek nélkülözhetetlen elemei a torzításmentes versenynek, amelyet az EU alapító szerződése elsődleges céljukként fogalmaztak meg.³⁹

Végül pedig megemlíthetők olyan hibrid paradigmák, amelyek a szellemi tulajdon jog újabb kori fejlődésének eredményei, és a három alapvető paradigma sajátos ötvözeteként jöttek létre. Ilyenek a funkcionális alkotások dekoratív kialakítását védő formatervezési mintaoltalmak vagy a mikroelektronikai félvezetők oltalma és a növényfajták oltalma.⁴⁰

Látható tehát, hogy egységes szellemi tulajdoni koncepcióról nem beszélhetünk. Az alkotó személyisége eltérő mértékben jut értékeléshez a különböző oltalmi formák körében, így amíg a védjegyek esetében nincs is jelentősége a személyiségjegyeknek, addig a skála másik végpontján elhelyezkedő szerzői jog éppen hogy e személyiségjegyek kibontakoztatását védelmezi. Gazdasági megközelítésben a szabadalmak monopoljogokat biztosítanak, és jellemző rájuk a statikusság, azaz konzerválják a piaci viszonyokat, míg a védjegyek célja ezzel teljesen ellentétes módon a verseny fokozása, dinamizálása.

³⁷ Egy megjelölés tényleges megtervezése és a mű felhasználása szerzői jogi kérdés, ezt követően azonban a védjegykénti lajstromozása és használata a szerző személyétől teljesen elszakad, és a védjegy pusztán absztrakt jogosultságként létezik tovább, személyiségi kötődésektől mentesen.

³⁸ KITCH: *i. m.* 1729–1730.

³⁹ Az Európai Bíróság C-10/89. számú, SA CNL-SUCAL NV v. HAG GF AG ügyben 1990. október 17-én hozott ítéletének 13. pontja.

⁴⁰ BOBROVSZKY: *i. m.* 15.

5. Következtetések

Locke elméletének alkalmazhatóságáról

A locke-i elméletbe legkevésbé a vállalat- és árujelzők férnek bele, hiszen a kereskedelmi név, a védjegy vagy a földrajzi árujelzők esetében az alkotói mozzanat irreleváns, így a locke-i tulajdon/szellemi tulajdon alapját képező munka sem nyer értékelést, nem a munka ellenértékéért jelenik meg a védjegyoltalom. A 18–19. századi gondolkodók is mind a szerzői jog és a szabadság körében látták igazoltnak tulajdoni elméletüket, de a védjegyjog – holott már akkor is létezett – kívül rekedt a vizsgálat terepén, mert nem kapcsolódik hozzá a tudomány vagy a művészet alkotó tevékenységgel történő előmozdítása. Így a szellemi tulajdon létezését megalapozó, tulajdoni indítatású elméletek sem alkalmazhatók maradéktalanul a vállalat- és árujelzők körében. Amiatt, hogy a munka irreleváns a védjegyek esetében, a természetjogi megközelítés sem alapozza meg a védjegyjog fennállását, hiszen az alkotó személyt (például a megjelölést tervező grafikust), mint szerzőt és az ő szerzői művét a természetjog elismeri, de annak versenyeszközként történő további felhasználása – különösen más személy által – oly mértékben eltávolodik a természeti állapot gyökereitől, hogy közös filozófiai alapként aligha szolgálhat. A jutalmazási elmélet is hasonló okokból problematikus, ugyanis nincs olyan munka és várható társadalmi haszon, ami indokolná a védjegyek tulajdoni védelmét mint jutalmat. A védjegyeknek önmagukban véve nincs semmilyen hasznosságuk, hanem egészében szemlélve maga a védjegyrendszer az, ami segíti és előmozdítja a gazdasági haladást és támogatja a fogyasztói érdekeket, végső soron pedig a közjót a származásjelző, minőségjelző és reklámfunkció révén. Az ösztönzési elem is kiesik, hiszen azzal, hogy kizárólagos jogokat adunk a védjegyjogosultnak, semmi olyanra nem ösztönözzük vele, ami társadalmilag hasznos, sokkal inkább az egyéni boldogulását és a vállalkozási hajlandóságát segíti elő az oltalom. Az pedig, hogy a jogosult ezt az oltalmat társadalmilag hasznos tudományos vagy művészeti alkotásokkal kapcsolatban használja-e vagy sem, csakis rajta múlik. Jól jelzi ezt a különállást az USA jogrendszere is, ahol a szerzői jog és az iparjogvédelem az alkotmány már idézett I. cikk 8. bekezdés 8. pontján alapul, kifejezve ezzel az ösztönzési elméletet, míg a védjegyjog ugyanennek a bekezdésnek a 3. pontján alapszik, amelyet kereskedelmi klauzulának is szoktak nevezni. A védjegyjog különállóságát kiválóan érzékelteti az USA Legfelsőbb Bírósága által 1879-ben több egyesített védjegyügyben hozott ítélete:

„[...] Azonban minden kísérlet, amellyel a védjegyek jellemzőit a művészeti és tudományos találmányok és felfedezések vagy szerzők írásainak segítségével próbáljuk meghatározni, azt fogja mutatni, hogy ez a törekvés leküzdhetetlen akadályokba ütközik. A közönséges védjegyek nem kapcsolódnak szükségszerűen találmányokhoz vagy felfedezésekhez. [...] A védett írásművek intellektuális munka gyümölcsei, amelyek megtestesülhetnek könyvekben, nyomtatványokban, metszetekben és hasonlókban. A védje-

gyek viszont lehetnek, és általában azok is, bármilyen már korábbról fogva létező dolgok, amelyeket megkülönböztető jelzésként használnak.”⁴¹

Erre tekintettel állapította meg a Legfelsőbb Bíróság, hogy a védjegy jog szabályozása nem alapulhat az alkotmány szerzői jogi és szabadalmi klauzúráján, hanem a kereskedelmi klauzula felhatalmazása alapján kell a védjegy-törvényt megalkotni.

Locke-i értelemben tehát a vállalat- és árujelzők köre a tulajdon égisze alatt nem egyeztethető össze problémamentesen a szellemi alkotások többi formájával. Abban az esetben persze, ha a tulajdont nem a filozófiai értelemben vett, természeti törvényekből fakadó jelenségnek, hanem gazdasági-szociális jogintézménynek tételezzük, a kettősség feloldódik, és pusztán célszerűségi és praktikussági kérdéssé válik, hogy a tulajdon határait a testi dolgokkal bezárólag húzzuk-e meg, vagy éppen azon túl, és ha azon túl, akkor még mit sorolunk oda. A „személytelen” jelleg miatt egyébként éppen a védjegyek esetében alkalmazható legjobban a tulajdoni megközelítés, hiszen a személyhez fűződő jogok miatt felmerülő bárminemű korlátozás nélkül részt vehetnek a vagyoni forgalomban. Így tehát, ha nem locke-i alapon tekintjük a szerzői jogot vagy a szabadalmat a tulajdon tárgyának, hanem a gazdasági szükség- és/vagy célszerűség okán, akkor mindenképpen közéjük sorolandó a védjegyoltalom is.

A tulajdoni elmélet kritikáit adó személyiségi elméletek rávilágítanak arra, hogy nem lehet az alkotó személyiségét hermetikusan elválasztani az alkotástól. Ahogy a fentiekben említettem, a védjegyek esetében nincs is személyiségi oldal, míg a többi szellemi tulajdoni formánál van, de eltérő intenzitással, és ezt az angolszász jogrendszerek is elismerik, amikor a szerző személyhez fűződő jogait biztosítják. A szerzői jog beszámítási pontja a szerző, míg az iparjogvédelemé az érintett piaci áruhoz kötődő szellemi értékkomponens. Ez a fajta heterogenitás pedig komoly nehézséget okoz a szellemi tulajdon egységes tulajdoni igazolására. Bobrovszky a jogterület bipolaritását a szerzői jog és iparjogvédelem szembenállásában látja, és alkalmatlannak véli a szellemi alkotásokra vonatkozó koncepciókat e két terület összefogására.⁴² Úgy gondolom, hogy a locke-i tulajdonelméleti megalapozottság nem is a jogterület bipolaritása, hanem tripolaritása, azaz háromosztatusága miatt válik nehézé. A szellemi tulajdon koncepciója a szerzői jog, az iparjogvédelem és a vállalat- és árujelzők hármasságában ellentmondásokat szül. A kifejtettek miatt a vállalat- és árujelzők joga már a kezdetekben kiesik a locke-i munkaalapú tulajdonfilozófiából, míg a szerzői jog és az iparjogvédelem összetartozását az alkotó személy fontosságának kérdése bontja meg. Az angolszász jogrendszerek *copyright* típusú szerzői joga számára elfogadhatónak tűnik a tulajdoni elmélet alkalmazhatósága, hiszen például az USA szerzői jogi törvénye korlátozás

⁴¹ Trademark Cases, 100. U. S. 82 (1879), U. S. Supreme Court. **Hiba! A hiperhivatkozás érvénytelen.** [com/cases/federal/us/100/82/case.html](http://www.federal.us/100/82/case.html), 2015.05.25.

⁴² BOBROVSZKY JENŐ: *Iparjogvédelem és csúcstechnika*. Budapest, 1995, Országos Találmányi Hivatal, 54.

nélkül lehetővé teszi a szerzői jogok átruházását,⁴³ azaz nem jelent olyan korlátot az alkotás alkotóhoz kötöttsége, mint a kontinentális jogrendszerekben. Még inkább ezt a megközelítést támasztja alá, hogy az amerikai szerzői jogi törvény szabályozza az utasok szállítására alkalmas vízi járművek designkiakításának védelmét és a mikroelektronikai félvezetők topográfiaoltalmát is. Ezekben az alkotásokban aligha fedezhetők fel a személyiségi elméletek által túlhajszolt romantikus szerzői személyiségjegyek oly módon, mint egy versben vagy dalban, mégis a szerzői jogi törvényben kerültek elhelyezésre. Az amerikai szabadalmi törvény 261. §-a szerint az oltalom átruházására vonatkozó szabályok körében a szabadalom a magántulajdon jellemzőivel rendelkezik (*patents shall have the attributes of personal property*). Az óvatos megfogalmazás tulajdonképpen egy analóg tulajdoni elméletet tükröz, miszerint a törvény nem szükségképpen tekinti tulajdonnak a szabadalmat, de azzal azonos módon kezeli. A fenti jellegzetességekből arra következtethetünk, hogy az amerikai szellemi tulajdonjog a szerző személyiségének kisebb jelentőséget tulajdonítva alkalmas arra, hogy a szerzői jog és iparjogvédelem (a vállalat- és árujelzőket ide nem értve) tulajdonfilozófiáját locke-i hagyományokra támaszkodva értelmezzük. Az amerikai védjegy törvény, az 1946. évi Lanham Act nem tartalmaz utalást a tulajdoni jellegre, ugyanakkor a már idézett 1879-es bírói ítélet is elismeri a védjegyeken fennálló tulajdonjogot, és annak a common law-ból eredő hagyományait. Ez a tulajdoni jelleg azonban nem igazolható Locke tulajdonelméletével oly módon, mint a szerzői jog vagy a szabadalmi jog.

Európában hasonló eredményre juthatunk az Egyesült Királyság szerzői jogi, formatervezési és szabadalmi törvényének vizsgálata alapján (a szabadalmakkal kapcsolatosan csak kiegészítő szabályok találhatók e jogforrásban, részleteiben azt külön törvény szabályozza). A törvény 1. §-a kimondja, hogy a szerzői jog valamely művön fennálló tulajdonjogot jelent, és a 90. § lehetővé teszi e jog átruházását, a személyhez fűződő jogok kivételével. E morális jogokat a törvény az előadóművészek kapcsán egyszerűen nem-tulajdonjogoknak (*non-property rights*) nevezi. Ezeket leszámítva a szerzői jog vagyoni, mégpedig tulajdonjog, ami korlátozás nélkül átruházható. A 213. § a formatervezési minta kapcsán rögzíti ugyanilyen határozottsággal a tulajdoni jelleget. Az 1977. évi szabadalmi törvény 30. §-a a szabadalom jogi természetét illetően akként rendelkezik, hogy a szabadalom és a szabadalmi bejelentés magántulajdon tárgya, anélkül, hogy dologi jelleget öltene, és a vagyoni forgalomban is ugyanúgy vesz részt, mint bármely más tulajdoni tárgy. A 31. § pedig Skóciára nézve tartalmaz külön rendelkezést, miszerint náluk a szabadalom, illetve szabadalmi bejelentés és az ezekhez kapcsolódó jogok testetlen ingó tulajdonnak számítanak (*incorporeal moveable property*).⁴⁴ Az 1994. évi védjegy törvény

⁴³ 17 U. S. Code § 201. (d): The ownership of a copyright may be transferred in whole or in part by any means of conveyance or by operation of law, and may be bequeathed by will or pass as personal property by the applicable laws of intestate succession.

⁴⁴ A törvény tartalmaz személyhez fűződő jogokat, de azok kívül esnek a forgalomképes jogok körén, mivel azok mindig a feltalálót illetik meg, míg a vagyoni jogok esetében a tulajdonos kifejezést használja a törvény. Utóbbi értelemszerűen változhat, míg a feltaláló személye sosem (ide nem értve a feltalálói minőséghez kapcsolódó jogvitákat).

22. §-a a védjegyek tekintetében fejezi ki a tulajdoni jelleget, a Skóciára vonatkozó fenti terminológia megismétlésével. Egyes brit szerzők ugyanakkor e kategorikus jogi minősítést elhibázottnak tartják, és csak az analóg tulajdoni elméletet vélik elfogadhatónak, azaz nézetük szerint e javak inkább csak olyanok, mintha magántulajdonba tartoznának, de ettől még nem tulajdoni tárgyak.⁴⁵ Az Egyesült Királyság joga tehát egyértelműen a tulajdoni elmélet talaján áll, és a személyiségi elem által generált dogmatikai problémát azzal a dualista modellel hidalja át, hogy az azzal összefüggő jogosultságokat kiveszi a tulajdon köréből, így az alkotónak fennállhat tulajdonjoga a saját alkotásán, és emellett a személyéhez kötődően további jogokat élvezhet. Azzal, hogy a védjegyeket is bevonták a tulajdon körébe, valójában a locke-i tulajdonelméleten is túlterjeszkedtek, hiszen a fentiekben kifejtettek miatt az alapján kevésbé lenne igazolható a védjegyek tulajdonjogi eredete.

Felhasznált irodalom

- BÍRÓ GYÖRGY: Átruházó szerződések. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003. 2. sz. 14–30.
- BOBROVSZKY JENŐ: *Iparjogvédelem és csúcstechnika*. Budapest, 1995, Országos Találmányi Hivatal.
- BOBROVSZKY JENŐ: *Az enyém, a tied és a miénk a szellemi tulajdonban. Áttekintés a közkinccs és a szellemi magántulajdon egyes összefüggéseiről az Internet tükrében*. Budapest, 2008. <http://mie.org.hu/>, 2015.03.06.
- EPSTEIN, RICHARD A.: *Liberty versus Property? Cracks in the Foundations of Copyright Law*. Chicago, 2004, The Law School of The University of Chicago.
- FICSOR MIHÁLY: Magyarország csatlakozása az Európai Szabadalmi Egyezményhez. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2002. 4. sz. (o. n.). www.sztjh.gov.hu, 2015.05.24.
- FROMM, ERICH: *To have or to be?* London – New York, 2008, Continuum.
- GREENSPAN, ALAN: *A zűrzavarok kora. Kalandozások az új világban*. Budapest, 2008, HVG Kiadó.
- HUGHES, JUSTIN: The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Journal*, Vol. 77., (1988. december), 287–367.
- HUGHES, JUSTIN: Copyright and Incomplete Historiographies: of Piracy, Proper-tization, and Thomas Jefferson. *Southern California Law Review*, Vol. 79., (2006), 993–1084.
- HUGHES, JUSTIN: *Locke's 1694 Memorandum (and more incomplete copyright historiographies)*. New York, 2006, Benjamin N. Cardozo School of Law. <http://ssrn.com/abstract=936353>, 2015.05.24.

⁴⁵ MORCOM, CHRISTOPHER – ROUGHTON, ASHLEY – MOLYNICZ, SIMON: *The modern law of trade marks*. London, 2008, Lexis Nexis, 293.

- JOYCE, CRAIG – PATRY, WILLIAM – LEAFFER, MARSHALL – JÁSZI PÉTER: *Copyright Law*. New York, 1994, Matthew Bender.
- KITCH, EDMUND W.: Elementary and Persistent Errors in the Economic Analysis of Intellectual Property. *Vanderbilt Law Review*, Vol. 53., Issue 6. (2000), 1727–1741.
- KÓHIDI ÁKOS: *A polgári jogi felelősség digitális határai Európában*. PhD-értekezés (Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola), Győr, 2012, 31.
- LEMLEY, MARK A.: *Ex Ante Versus Ex Post Justifications for Intellectual Property*. Berkeley, 2003, University of California–Berkeley.
- LENKOVICS BARNABÁS: *A fenntartható tulajdoni alapokról*. Budapest, 2009, Civil Akadémia Alapítvány.
- LENKOVICS BARNABÁS: *Ember és tulajdon*. Budapest–Pécs, 2013, Dialóg Campus.
- LOCKE, JOHN: *Second Treatise of Government*, 1690, Sect. 37. https://www.gutenberg.org/files/7370/7370-h/7370-h.htm#CHAPTER_V, 2015. 05.08.
- MACHLUP, FRITZ – PENROSE, EDITH: The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10., Issue 1. (1950), 1–29.
- MACLEOD, HENRY DUNNING: *The Elements of Political Economy*. London, 1858, Longman, Brown, Green, Longmans and Roberts. <https://ia802607.us.archive.org/5/items/elementspolitic00maclgoog/elementspolitic00maclgoog.pdf>, 2015.05.17.
- MCCULLOCH, J. R.: *A Dictionary, Practical, Theoretical, and Historical of Commerce and Commercial Navigation*. London, 1835, Longman, Rees, Orme, Brown, Green and Longman. <https://ia902606.us.archive.org/26/items/dictionarypracti00mccu/dictionarypracti00mccu.pdf>, 2015.05. 17.
- MERGES, ROBERT P.: *Justifying Intellectual Property*. Cambridge–London, 2011, Harvard University Press.
- MORCOM, CHRITOPHER – ROUGHTON, ASHLEY – MOLYNICZ, SIMON: *The modern law of trade marks*. London, 2008, Lexis Nexis.
- SAMUELSON, PAUL A. – NORDHAUS, WILLIAM D.: *Közgazdaságtan*. Budapest, 2012, Akadémiai Kiadó.
- SMITH, HENRY E.: Intellectual Property as Property: Delineating Entitlements in Information. *Yale Law Journal*, Vol. 116., Issue 8. (2007), 1742–1822.
- STERLING, J. A. L.: *World Copyright Law*. London, 2003, Sweet & Maxwell.

Felhasznált jogforrások

- The Constitution of the United States of America.
 U. S. Code Title 17 – Copyrights.
 U. S. Code Title 35 – Patents.
 Copyright, Designs and Patents Act 1988, Egyesült Királyság.
 The Patents Act 1977, Egyesült Királyság.

Trade Marks Act 1994, Egyesült Királyság.
United States of America v. Microsoft Corporation, 87 F. Supp 2d 30 (2000),
U. S. District Court, District of Columbia. <http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/87/30/2307082/>, 2015.03.06
United States of America v. Microsoft Corporation, 253 F.3d 34 (2001), U. S.
Court of Appeals for the District of Columbia District. <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/253/34/576095/>, 2015.03.06.
Trademark Cases, 100. U. S. 82 (1879), U. S. Supreme Court. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/100/82/case.html>, 2015. 05.25.
Az Európai Bíróság C-10/89. számú, SA CNL-SUCAL NV v. HAG GF AG ügyben 1990. október 17-én hozott ítélete.